

Piotr Chybalski

Dopuszczalność uzyskiwania przez posła informacji od syndyka (doradcy restrukturyzacyjnego)¹

Admissibility for a Deputy to obtain information from a trustee (restructuring advisor)

In the author's opinion, the bankrupt trustee may be an addressee of a Deputy's request for information pursuant to Article 19 para. 1 of the Act on the Exercise of the Mandate of a Deputy or Senator as a manifestation of an extra-parliamentary (local) sphere of performing the mandate. However, obtaining information by the Deputy from the trustee in this manner seems possible only when the bankruptcy proceedings concern a company with a share of the State Treasury, a state enterprise or a local government enterprise.

Keywords: mandate, Deputy, trustee, bankruptcy

W ocenie autora syndyk masy upadłości może być adresatem poselskiego żądania przekazania określonych informacji w trybie art. 19 ust. 1 ustawy o wykonywaniu mandatu posła i senatora, co stanowi przejaw pozaparlamentarnej (terenowej) sfery wykonywania mandatu. Jednakże pozyskiwanie przez posła informacji od syndyka w tym trybie wydaje się możliwe jedynie wtedy, gdy dane postępowanie upadłościowe dotyczy spółki z udziałem Skarbu Państwa, przedsiębiorstwa państwowego bądź przedsiębiorstwa samorządowego.

Słowa kluczowe: mandat, poseł, syndyk, upadłość

Doktor nauk prawnych, adiunkt ■
Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Wydział Prawa i Administracji,
Katedra Prawa Konstytucyjnego, WARSZAWA, POLSKA ■
p.chybalski@uksw.edu.pl ■ <https://orcid.org/0000-0002-7703-1767>

Przedmiot opinii

Przedmiotem niniejszej opinii jest dopuszczalność pozyskiwania przez posłów informacji – w trybie przepisów ustawy z 9 maja 1996 r. o wykonywaniu mandatu posła i senatora (t.j. Dz.U. 2018, poz. 1799; dalej: ustawa lub u.w.m.p.s.) – od „syndyka masy upadłości”. Podstawą opinii było pismo poselskie, którego autor, „działając na podstawie art. 16 ust. 1 ustawy, zwraca się do Pana P.Z., będącego syndykiem jednego z przedsiębiorstw z siedzibą w Ostrowcu Świętokrzyskim, o udzielenie informacji w sprawie terminu wypłaty zaległego wynagrodzenia za pracę w godzinach nadliczbowych jednemu z pracowników ww. przedsiębiorstwa”.

¹ *Opinia prawna w sprawie dopuszczalności uzyskiwania przez posła informacji od syndyka (doradcy restrukturyzacyjnego)* sporządzona 26 maja 2020 r. na zlecenie posła Klubu Parlamentarnego Prawo i Sprawiedliwość; BAS-WAP-785/20.

Podstawy prawne poselskiego prawa do pozyskiwania informacji

Zakres poselskiego prawa do pozyskiwania informacji, którego ramy prawne wyznaczają przepisy ustawy o wykonywaniu mandatu posła i senatora, od dawna wywołuje poważne wątpliwości w doktrynie prawa. Jeden z podstawowych problemów związanych z tym uprawnieniem wynika z faktu, że zostało ono uregulowane w dwóch przepisach ustawowych. Po pierwsze, zgodnie z art. 16 ust. 1 u.w.m.p.s., na który powołano się w przywołanym wyżej piśmie, posłowie i senatorowie mają prawo uzyskiwać od członków Rady Ministrów oraz przedstawicieli właściwych organów i instytucji państwowych i samorządowych informacje i wyjaśnienia w sprawach wynikających z wykonywania obowiązków poselskich lub senatorskich. Po drugie, zgodnie z art. 19 ust. 1 u.w.m.p.s. poseł lub senator ma prawo, jeżeli nie narusza dóbr osobistych innych osób, do uzyskiwania informacji i materiałów, wstępu do pomieszczeń, w których znajdują się te informacje i materiały, oraz wglądu w działalność organów administracji rządowej i samorządu terytorialnego, a także spółek z udziałem Skarbu Państwa oraz zakładów i przedsiębiorstw państwowych i samorządowych, z zachowaniem przepisów o tajemnicy prawnie chronionej.

Opisując relacje między uprawnieniami z art. 16 ust. 1 oraz art. 19 ust. 1 u.w.m.p.s., J. Mordwiłko trafnie zauważył, że pozostają one ze sobą „w merytorycznej więzi”², gdyż materialnie dotyczą zbieżnych działań podejmowanych przez parlamentarzystę, tj. pozyskiwania informacji od określonych podmiotów³. Nie oznacza to jednak, że oba przepisy łącznie kreują jedno zbiorcze prawo poselskie (senatorskie), gdyż, obok nieco odmiennego określenia podmiotów, do których poseł (senator) może się zwracać, oba przepisy odnoszą się do różnych sfer wykonywania mandatu. I. Galińska-Rączy zauważyła, że prawo określone w art. 16 ust. 1 u.w.m.p.s. „jest uprawnieniem, które należy wiązać z działalnością parlamentarną deputowanych”⁴, gdyż zostało zawarte w rozdziale 3 ustawy zatytułowanym „Prawa i obowiązki posłów i senatorów w Sejmie i w Senacie”. Z kolei przywołane wyżej uprawnienie z art. 19 ust. 1 u.w.m.p.s., jako jedno z tzw. innych

² J. Mordwiłko, Uwaga wprowadzająca do art. 16 [w:] *Status posła*, cz. I, red. J. Mordwiłko, Warszawa 2007, s. 334.

³ Należy na marginesie odnotować, że zakres art. 19 ust. 1 ustawy obejmuje nie tylko prawo do pozyskiwania informacji, lecz również daje parlamentarzystom określone uprawnienia służące osobistemu pozyskaniu informacji, tj. „wstęp do pomieszczeń, w których znajdują się te informacje i materiały” oraz „wgląd w działalność” podmiotów, do których zwraca się poseł czy senator „z zachowaniem przepisów o tajemnicy prawnie chronionej”.

⁴ I. Galińska-Rączy, *W jaki sposób poseł może egzekwować naruszenie przez prezydenta miasta art. 16 ustawy o wykonywaniu mandatu posła i senatora?* [w:] *Status posła*, cz. I, red. J. Mordwiłko, Warszawa 2007, s. 340.

praw posła i senatora⁵, odnosi się do tzw. terenowej działalności parlamentarzystów, a więc działalności związanej głównie z okręgiem wyborczym, w którym poseł (senator) ulokował swoje biuro terenowe. Należy podkreślić, że działalność terenowa stanowi rozwinięcie ogólnych przepisów ustawy określających poselskie (senatorskie) obowiązki względem wyborców (zob. zwłaszcza art. 1 ust. 2 oraz art. 21 u.w.m.p.s.).

Jakkolwiek w piśmiennictwie wskazuje się, że delimitacja „sejmowej” działalności posłów oraz ich działalności terenowej może w praktyce wywoływać problemy⁶, to przede wszystkim należy podkreślić, że trudno wyobrazić sobie, w jaki sposób posłowie mieliby pozyskiwać informacje w trybie art. 16 ust. 1 u.w.m.p.s. podczas swojej działalności „w Sejmie”. Aktywność poselska w izbie oznacza bowiem co do zasady działalność podczas posiedzeń plenarnych czy organów izby, w szczególności komisji sejmowych (do których odnosi się osobne prawo do pozyskiwania informacji, uregulowane w art. 16 ust. 2 u.w.m.p.s.). Innymi słowy *prima facie* trudno powiązać prawo z art. 16 ust. 1 u.w.m.p.s. z jakimkolwiek indywidualnym uprawnieniem poselskim skonkretyzowanym w ustawie czy w regulaminie Sejmu. Typowe uprawnienia indywidualne wykonywane w izbie to interpelacje, zapytania poselskie oraz pytania w sprawach bieżących, z tym że mają one swoją podstawę prawną nie w art. 16 ust. 1 u.w.m.p.s., lecz w Konstytucji (art. 115) oraz, w odniesieniu do interpelacji i zapytań poselskich, w osobnym przepisie ustawy (art. 14 ust. 1 pkt 7). Tym samym pod uwagę należałoby jedynie wziąć uznanie analizowanego przepisu za ustawową podstawę informacji bieżącej, o której mowa w art. 194 regulaminu Sejmu, z tym że nie stanowi ona indywidualnego uprawnienia poselskiego⁷, a krąg podmiotów, do których mogą być one kierowane (art. 194 ust. 1 regulaminu Sejmu), przedstawia się odmiennie od określonego w art. 16 ust. 1 u.w.m.p.s.

Niezależnie od powyższych wątpliwości, uwidaczniających problematyczność art. 16 ust. 1 u.w.m.p.s., w świetle analizy okoliczności sytuacji, z którą związana jest niniejsza opinia, wydaje się, że przedmiotowe wystąpienie posła do osoby będącej syndykiem stanowi przejaw pozaparlamentarnej (terenowej) sfery wykonywania mandatu. Tym samym wystąpienie to powinno zostać podjęte w trybie art. 19 ust. 1 u.w.m.p.s.

⁵ Zob. tytuł rozdziału 4 ustawy.

⁶ Zob. P. Uziębło, Uwagi do art. 16 [w:] K. Grajewski, J. Stelina, P. Uziębło, *Komentarz do ustawy o wykonywaniu posła i senatora*, Warszawa 2014, s. 218; P. Chybalski, *Opinia prawna w sprawie zakresu art. 16 ust. 1 u.w.m.p.* [w:] *Status posła w opiniach Biura Analiz Sejmowych (2007–2015)*, t. I, red. J. Mordwiłko, Warszawa 2015, s. 346. Autorzy obu tekstów powołują się na przywołane wyżej stanowisko I. Galińskiej-Rączy.

⁷ Prawo złożenia wniosku o przedstawienie informacji bieżącej przysługuje klubowi oraz grupie co najmniej 15 posłów (art. 194 ust. 1 regulaminu Sejmu).

Dopuszczalność pozyskiwania informacji od osoby będącej syndykiem

W obecnym stanie prawnym normatywne podstawy wykonywania funkcji syndyka zawarte są w kilku aktach prawnych. Przede wszystkim funkcja ta mieści się w zakresie zadań osoby określanej obecnie mianem doradcy restrukturyzacyjnego. Zgodnie z art. 2 ust. 1 ustawy z 15 czerwca 2007 r. o licencji doradcy restrukturyzacyjnego (t.j. Dz.U. 2020, poz. 242, ze zm.) – do 2015 r. noszącej tytuł ustawa o licencji syndyka – licencja doradcy restrukturyzacyjnego uprawnia do wykonywania czynności: syndyka na podstawie ustawy z 28 lutego 2003 r. – Prawo upadłościowe; nadzorcy i zarządcy na podstawie ustawy z 15 maja 2015 r. – Prawo restrukturyzacyjne; zarządcy w egzekucji przez zarząd przymusowy na podstawie ustawy z 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (t.j. Dz.U. 2019, poz. 1460, ze zm.). Zawód doradcy restrukturyzacyjnego należy obecnie do wolnych zawodów regulowanych, wykonywanych w ramach prowadzonej działalności gospodarczej (zob. art. 2 ust. 4 ustawy o licencji doradcy restrukturyzacyjnego).

W postępowaniu upadłościowym syndyk powoływany jest przez sąd prowadzący to postępowanie (art. 157¹ ustawy z 28 lutego 2003 r. – Prawo upadłościowe; t.j. Dz.U. 2019, poz. 498, ze zm.; dalej: Prawo upadłościowe). W toku swojej działalności pozostaje on pod nadzorem sędziego-komisarza (art. 152 ust. 1 Prawa upadłościowego), tj. sędziego (bądź referendarza sądowego) uprawnionego do wykonywania poszczególnych czynności w toku postępowania upadłościowego, z wyłączeniem czynności, dla których właściwy jest sąd (zob. art. 151 ust. 1 Prawa upadłościowego).

Status prawny syndyka od dawna wywołuje zainteresowanie doktryny, co m.in. wynika z faktu, że, z jednej strony, zgodnie art. 115 § 13 pkt 3 Kodeksu karnego zaliczony on został do grona funkcjonariuszy publicznych w rozumieniu tego Kodeksu, a, z drugiej strony, jak już wspomniano, wykonuje on swój zawód doradcy restrukturyzacyjnego w ramach prowadzonej działalności gospodarczej. W piśmiennictwie poświęconym prawu upadłościowemu wyróżnia się co najmniej cztery koncepcje charakterystyki omawianej funkcji, zgodnie z którymi syndyka w postępowaniu upadłościowym można uznawać odpowiednio za „urząd publiczny, jednak w gruncie rzeczy o charakterze prywatnym, gdyż w obrocie prawnym występuje we własnym imieniu, ale w cudzym interesie, tj. w interesie upadłego” (tzw. teoria urzędowa), „zastępcę działającego na cudzy rachunek (na rachunek upadłego)” (tzw. teoria zastępstwa), „funkcjonariusza działającego na zlecenie sądu jako jednego z organów władzy państwowej” (tzw. teoria funkcjonariusza) oraz „organ postępowania upadłościowego” (tzw. teoria organu)⁸. Odnosząc się do kwestii statusu prawnego syndyka, przywołuje się

⁸ R. Adamus, *Prawo upadłościowe. Komentarz*, Warszawa 2019, uwagi do art. 156.

m.in. stanowisko K. Korzana, że „syndyk masy upadłości, wykonując swoje obowiązki w sposób władczy, wykorzystuje imperium władzy państwowej w granicach oznaczonych przez ustawę, a więc podobnie jak komornika należy uznać go za organ państwa, a nie pomocniczy organ sądu”⁹. Z drugiej strony w piśmiennictwie powoływane jest orzecznictwo sądów administracyjnych, w którym neguje się możliwość uznania syndyka za organ władzy publicznej. Przykładowo w wyroku NSA z 14 stycznia 2010 r., sygn. akt I FSK 1742/08, stwierdzono, że: „Syndyk działa z mocy prawa, sprawując swoją funkcję samodzielnie, choć pod nadzorem sędziego komisarza i sądu. Jest zatem menadżerem szczególnego rodzaju, którego celem działania jest uporządkowanie działalności i spraw majątkowych upadłego w celu optymalnego zaspokojenia wierzycieli. W przypadku syndyka nie występuje żadna podległość służbowa lub zależność od kogokolwiek, a wyraźnie określone kompetencje sądu lub sędziego komisarz wynikają ze specyfiki postępowania upadłościowego”. Z kolei w wyroku WSA w Olsztynie z 15 września 2005 r., sygn. akt I SA/Ol 278/05, jednoznacznie wskazano, że w odróżnieniu od sądu czy komornika syndyk nie jest organem władzy publicznej. Warto również odnotować doktrynalną wypowiedź A. Hrycaj, że syndyk nie może zostać uznany za organ władzy publicznej w rozumieniu art. 77 ust. 2 Konstytucji (odnoszącego się do prawa do wynagrodzenia szkody spowodowanej przez niezgodne z prawem działanie organu władzy publicznej)¹⁰. Warto odnotować, że przywołana autorka przeprowadziła analizę statusu syndyka w świetle kilku gałęzi prawa, w tym prawa konstytucyjnego, dochodząc do wniosku, że nie jest organem państwa i nie wykonuje władzy publicznej¹¹.

Odnosząc powyższe, z natury rzeczy skrótowe, uwagi do zakresu poselskiego prawa do informacji, należy na wstępie uznać, iż ich przydatność w analizie zagadnienia zakresu poselskiego prawa do informacji jest ograniczona. Przywołane wyżej poglądy formułowane były w odniesieniu do innych kwestii, tj. roli syndyka w postępowaniu upadłościowym (wymienione wyżej cztery koncepcje doktrynalne), czy też jego statusu w obrębie prawa podatkowego (przywołane

⁹ K. Korzan, *Stanowisko prawne syndyka masy upadłości i jego kwalifikacje*, „Przegląd Prawa Handlowego” 1993, nr 5. Na ten temat zob. A. Hrycaj, A. Jakubecki, A. Witosz, *System prawa handlowego*, t. 6, *Prawo restrukturyzacyjne i upadłościowe*, Warszawa 2020, s. 1003.

¹⁰ A. Hrycaj, *Status syndyka masy upadłości oraz upadłego podmiotu korzystającego ze środowiska w rozumieniu przepisów ustawy Prawo upadłościowe w postępowaniach administracyjnych toczących się na podstawie ustawy o zapobieganiu szkodom w środowisku i ich naprawie oraz postępowaniu egzekucyjnym dotyczącym wykonania ostatecznych decyzji administracyjnych wydanych na podstawie ww. ustawy*, opracowanie sporządzone na zlecenie Generalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska, 2019, <https://sdr.gdos.gov.pl/Documents/Szkody/Ekspertyza%20Syndyk%202019/oparcowanie%20-%20pozycja%20prawna%20syndyka.pdf> [dostęp 18 maja 2020 r.], s. 20–22.

¹¹ *Ibidem*, s. 24.

wyroki sądów administracyjnych). Mimo to uważam, że do pewnego stopnia przywołane wypowiedzi mogą rzutować na kierunek dalszych rozważań.

Przede wszystkim wydaje się, że syndyk mógłby w szczególnym przypadku stać się potencjalnym adresatem poselskiego żądania przekazania określonych informacji na podstawie art. 19 ust. 1 u.w.m.p.s. Jakkolwiek nie ulega wątpliwości, że nie sposób go uznać za organ administracji rządowej oraz organ samorządu terytorialnego, to potencjalnie mógłby on uczestniczyć, na ogólnych zasadach, w postępowaniu upadłościowym odnoszącym się do spółki z udziałem Skarbu Państwa czy też przedsiębiorstwa państwowego bądź samorządowego. W takich przypadkach możliwe byłoby zapewne kierowanie do syndyka żądań przedłożenia określonych informacji w trybie art. 19 ust. 1 u.w.m.p.s. Uwzględniając fakt, że, jak wcześniej wskazano, w przedmiotowej sprawie właśnie ten przepis ustawy, a nie jej art. 16 ust. 1, winien stanowić właściwą podstawę prawną wystąpienia poselskiego, powyższy wniosek ukierunkowuje rozstrzygnięcie zagadnienia prawnego stanowiącego przedmiot niniejszej opinii. Niemniej z uwagi na precedensowość analizowanego zagadnienia warto dodatkowo rozważyć problem, czy syndyk może być adresatem poselskiego żądania przekazania określonych informacji w trybie art. 16 ust. 1 u.w.m.p.s. (przy czym pomijam w tym miejscu zarysowaną wcześniej problematyczność poselskiego prawa zagwarantowanego w tym przepisie). Jak już bowiem wskazano wcześniej, krąg podmiotów wymienionych w tym przepisie jest odmienny od zawartego w art. 19 ust. 1, obejmując członków Rady Ministrów oraz pojemną znaczeniowo kategorię „przedstawiciele właściwych organów i instytucji państwowych”.

W moim przekonaniu syndyka nie sposób zaliczyć do wyżej wymienionych kategorii. Spośród przywołanych wcześniej wypowiedzi doktrynalnych i orzeczniczych najistotniejszego argumentu na rzecz takiego stanowiska dostarcza pogląd A. Hrycaj, wykluczający możliwość uznania syndyka za organ władzy publicznej w rozumieniu art. 77 ust. 1 Konstytucji. Krąg podmiotów składających się na to pojęcie konstytucyjne jest bowiem wyjątkowo szeroki – obejmuje nie tylko organy państwowe czy samorządowe, lecz również „inne instytucje niż państwowe lub samorządowe, o ile wykonują funkcje władzy publicznej w wyniku powierzenia czy przekazania im tych funkcji przez organ władzy państwowej lub samorządowej”¹². Warto przy tym odnotować, że syndyk, choć działa na zlecenie i pod nadzorem sądu (zob. przywołany wcześniej art. 152 ust. 1 Prawa upadłościowego), to, jak wskazała A. Hrycaj, syndyk, wykonując swoje zadania, nie ma kompetencji władczych ani uprawnień do stosowania przymusu. Tymczasem właśnie możliwość władczego oddziaływania na jednostkę stanowi kluczową cechą dla przesądzenia, czy dany podmiot może zostać uznany za organ władzy publicznej w rozumieniu konstytucyjnym¹³. A zatem, jeśli uznać, że syndyk nie

¹² Orzeczenie TK z 4 grudnia 2001 r., sygn. akt SK 18/00, OTK ZU 2001, nr 8, poz. 256.

¹³ A. Hrycaj, *Status, op. cit.*, s. 21.

mieści się w tej kategorii, to, jak się wydaje, tym bardziej nie sposób przesądzić, że jest „przedstawicielem właściwego organu” czy „instytucji państwowej” w rozumieniu art. 16 ust. 1 u.w.m.p.s.

Niezależnie od powyższej kwestii należy podkreślić, że analizowane uprawnienie stanowi jedno z tzw. indywidualnych uprawnień kontrolnych (tj. wykonywanych indywidualnie przez posłów). W świetle granic funkcji kontrolnej Sejmu, wyznaczonej przede wszystkim przez art. 95 ust. 1 Konstytucji¹⁴, należy wykluczyć możliwość wykorzystywania go względem syndyka. Przede wszystkim funkcjonalnie powiązany jest z sądownictwem, a więc sferą władzy publicznej, która co do zasady jest wyłączona z zakresu uprawnień kontrolnych Sejmu. Jak trafnie zauważył P. Uziębło, nie ma podstaw do rozciągania analizowanego pojęcia z art. 16 ust. 1 u.w.m.p.s. na: „wszystkie organy władzy publicznej. Byłoby to nieuzasadnione, chociażby ze względu na możliwość naruszenia ich niezależności (co mogłoby mieć miejsce np. w odniesieniu do władzy sądowniczej czy też przedstawicieli prokuratury)”¹⁵. Co więcej, jest on podmiotem prywatnym, prowadząc swe działania w ramach prowadzenia działalności gospodarczej, a tego typu podmioty również co do zasady nie mogą podlegać obowiązkowi informacyjnemu, o którym mowa w art. 16 ust. 1 u.w.m.p.s.¹⁶.

W świetle powyższych uwag należy wykluczyć możliwość występowania przez posłów do syndyków w trybie art. 16 ust. 1 u.w.m.p.s., a także ewentualnie dopuścić pozyskiwanie od nich informacji przez posłów w trybie art. 19 ust. 1 teże ustawy, w sytuacjach, gdy dane postępowanie upadłościowe dotyczy spółki z udziałem Skarbu Państwa czy przedsiębiorstwa państwowego bądź samorządowego.

Podsumowanie

W podsumowaniu należy przedstawić dwa wnioski.

- W świetle analizy okoliczności sytuacji, z którą związana jest niniejsza opinia, wydaje się, że przedmiotowe wystąpienie posła do osoby będącej syndykiem stanowi przejaw pozaparlamentarnej (terenowej) sfery wykonywania mandatu. Tym samym wystąpienie to powinno zostać podjęte w trybie art. 19 ust. 1 u.w.m.p.s., a nie jej art. 16 ust. 1.

¹⁴ Przepis ten łączy zakres funkcji kontrolnej z Radą Ministrów oraz podległą jej administracją rządową.

¹⁵ P. Uziębło, Uwagi do art. 16, *op. cit.*, s. 220.

¹⁶ Zob. np. rozważania J. Karolczak odnoszące się do kwestii możliwości podejmowania tzw. interwencji poselskiej w trybie art. 20 ust. 1 ustawy, *eadem*, *Opinia prawna w sprawie interpretacji art. 20 ustawy z dnia 9 maja 1996 r. o wykonywaniu mandatu posła i senatora w kontekście możliwości podjęcia interwencji poselskiej u komornika sądowego*, z 16 stycznia 2018 r., sygn. BAS-WAP-18/18, niepubl.

- Pozyskiwanie przez posła informacji od syndyka w trybie art. 19 ust. 1 u.w.m.p.s. wydaje się możliwe jedynie wtedy, gdy dane postępowanie upadłościowe, w którym uczestniczy syndyk, dotyczy spółki z udziałem Skarbu Państwa, przedsiębiorstwa państwowego bądź przedsiębiorstwa samorządowego.

Bibliografia

- Adamus R., *Prawo upadłościowe. Komentarz*, Warszawa 2019.
- Chybański P., *Opinia prawna w sprawie zakresu art. 16 ust. 1 u.w.m.p.* [w:] *Status posła w opiniach Biura Analiz Sejmowych (2007–2015)*, t. I, red. J. Mordwiłko, Warszawa 2015.
- Galińska-Raczy I., *W jaki sposób poseł może egzekwować naruszenie przez prezydenta miasta art. 16 ustawy o wykonywaniu mandatu posła i senatora?* [w:] *Status posła*, cz. I, red. J. Mordwiłko, Warszawa 2007.
- Hrycaj A., Jakubecki A., Witosz A., *System prawa handlowego*, t. 6, *Prawo restrukturyzacyjne i upadłościowe*, Warszawa 2020.
- Karolczak J.M., *Opinia prawna w sprawie interpretacji art. 20 ustawy z dnia 9 maja 1996 r. o wykonywaniu mandatu posła i senatora w kontekście możliwości podjęcia interwencji poselskiej u komornika sądowego, z 16 stycznia 2018 r.*, sygn. BAS-WAP-18/18, niepubl.
- Korzan K., *Stanowisko prawne syndyka masy upadłości i jego kwalifikacje*, „Przegląd Prawa Handlowego” 1993, nr 5.
- Mordwiłko J., *Uwaga wprowadzająca do art. 16* [w:] *Status posła*, cz. I, red. J. Mordwiłko, Warszawa 2007.
- Uziębło P., *Uwagi do art. 16* [w:] K. Grajewski, J. Stelina, P. Uziębło, *Komentarz do ustawy o wykonywaniu posła i senatora*, Warszawa 2014, s. 218.